

Итак, наше исследование позволяет сделать некоторые **выводы**. Показательно состояние общественного сознания, в котором существенную роль играет политический постмодернизм и удивительная архаика в политической культуре в ответ на крах либеральной идеологии. Еще раз должна быть подчеркнута роль Интернета и социальных сетей в политической культуре. Очевидно, что политика постправды представляет в современных условиях политику пропаганды. Что касается фейк ньюз в социальных сетях, то фейк ньюз нужно маркировать.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бушев, А.Б. Глобальный медиадискурс и межкультурная коммуникация. Монография. – Saarbrücken: Palmarium Academic Publishing, 2016. – 383 с.
2. Готфрид П. Палеоконсерваторы: правые изгои Америки// Тетради по консерватизму. – 2016 – № 1 – С. 77-84.
3. Кучинов А.М. Подходы и методики для исследования текстов и дискурса в политологии: опыт классификации. – Полис. Политические исследования, 2016. – № 5. – С. 80-96.
4. Современный дискурс-анализ: повестка дня, проблематика, перспективы: коллективная монография / под ред. Е.А. Кожемякина, А.В. Полонского. – Белгород: ИД «Белгород», 2016. – 244 с.
5. Breitbart News [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.breitbart.com>. – Date of access: 10.01.2018.

АПАЗЦЫЯ ГОЛЫ/КАЛМАТЫ Ў ЭТНАСЕМІЯТЫЧНАЙ ХАРАКТАРЫСТЫЦЫ ЧАЛАВЕКА

OPPOSITION NAKED/HIRSUTE IN THE ETHNOSEMIOTIC CHARACTERIZATION OF A PERSON

Т.В. Валодзіна

T. Valodzina

Цэнтр даследаванняў беларускай мовы, літаратуры і культуры НАН Беларусі
Мінск, Беларусь

The Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the
National Academy of Sciences
Minsk, Belarus

E-mail: tanja_volodina@tut.by

Пры апісанні карціны свету кожнага этнасу перспектыўным да гэтага часу застаецца сяміятычны кірунак. Асабліва плённым пры даследаванні традыцыйнай культуры ўсходніх славян стаўся перыяд так званай Маскоўскай сяміятычнай школы. У працах яе прадстаўнікоў

(У.М. Тапароў, Вяч.Ус. Іванаў, А.А. Залізняк, Т.М. Суднік, Т.У. Цыўян і інш.) была рэканструявана асаблівая ментальная прастора традыцыйнай культуры, калі амаль не адрозніваецца мастацкае, гістарычнае і інтэлектуальнае. Такі спосаб бачання свету быў названы “міфапаэтычным”. У працах аднаго з заснавальнікаў школы Ю.М. Лотмана ставіцца пытанне аб сяміятызацыі штодзённасці, дэманструюцца магчымасці сяміятычнага падыходу да даследаванняў культурных з’яў як знакавых сістэм.

Семіётыка ў якасці інструмента і працэдуры апісання актыўна скарыстоўвае структуралісцкія метады і асабліва часта звяртаецца да прынцыпу бінарызма. Дуалізм пры інтэрпрэтацыі міфалагічных і сацыяльных структур лічыцца адной з асноўных рысаў мадэлі свету. Так, мадэль свету характарызуецца бінарнымі апазіцыямі, звязанымі з апісаннямі прасторы, з часавымі каардынатамі, з колеравымі характарыстыкамі і г.д. Дзяленне свету на апазіцыйныя складнікі – адна з найважнейшых аперацый у працэсе асэнсавання яго архайным чалавекам, бо бінарнасць як агульная для чалавечай псіхалогіі рыса фізіялагічна абумоўленая. Падтрымкай і развіццём біялагічнага дуалізму належыць разглядаць і розныя формы дуалізму прыроднага паходжання, важнейшай з якіх з’яўляецца проціпастаўленасць верху і нізу, дня і ночы, зімы і лета і г.д.

Заўважана і тое, што першыя, правыя, члены бінарных проціпастаўленняў звязваюцца з уяўленнямі пра станюўчае (сваё, добрае, праўда і г.д.), тады як другія, левыя, кампаненты разумеюцца з супрацьлеглым знакам [2, с. 231-232]. Відавочна значна большая семантычная нагружанасць і канататыўная разнастайнасць менавіта левага кампанента апазіцыі. У спецыяльнай літаратуры ўжо неаднаразова падкрэслівалася больш падрабязная распацаванасць менавіта адмоўна канатаваных палёў як агульная культуралагічная заканамернасць. Норма і ёсць норма, і ўспрымаецца яна як з’ява, што ў вочы не кідаецца, як нешта звычайнае, будзённае і нейтральнае. І толькі адступленні ад нормы звычайна выклікаюць узмоцненую цікавасць, ухваленне альбо асуджэнне, і адпаведны ўсплёск моўнай і культурнай актыўнасці. Усё гэта, безумоўна, так, але гэта толькі павярхоўная, “бытавая” прычына, якая стымулюе пошук.

Безумоўна, мяркуецца функцыянаванне і больш складаных трынарных, тэтрарных і яшчэ больш разгорнутых класіфікацыйных схем. З найбольш простых трынарная сістэма з супрацьпастаўленымі крайнімі тэрмінамі мяркуе сярэдні тэрмін. Так, апазіцыі “верх/ніз”, “правы/левы”, “пярэдні/задні” зусім заканамерна ўяўляць як трынарныя

схемы, якія маюць "сярэдняе" або "цэнтр", нездарма паясніца ў дыялектах так і называецца – *сярэдзіна*.

Штуршком для напісання артыкула стаў адметны тост, прапанаваны маім калегай паэтам Юры Пацюпай, – *"Трэба ўскудрыць!"* У сучасным гарадскім слэнгу, пераважна маладзёвым, часта можна пачуць і такое вызначэнне якасці, як *кучарава*, якое дапасоўваецца да дзеясловаў *гаварыць* і *жыць*. Гл. толькі адзін прыклад з тысячы інтэрнэт-фіксацый: *"Был как-то в гостях один человек. Быстро прошел по всем комнатам и, так с легким налетом зависти произнес: "КУЧЕРЯВО ЖИВЕТЕ!"*. У беларускамоўнай інтэрнэт-прасторы лексема сустрэлася аднойчы – у нататках Адама Глобуса, з пэўнай літаратурнай апрацоўкай: *"Барселона ўся ў кучаравасці, уся ў завіхрэннях, уся ў вусенях і валютах. Барселона кучарава жыве. Калі ты жывеш у Барселоне, ты жывеш кучарава, лёгка, як белашумны грабенчык хвалі"* [6].

Для выкарыстання слова ў рускамоўнай прасторы існуе шэраг наіўных (прапанаваных самімі карыстальнікамі) тлумачэнняў, сярод якіх аллюзіі да заходнееўрапейскіх парыкоў знатных асобаў, да ідэалаў прыгажосці старажытнай Русі, супастаўленне з каракулем як сімвалам заможнасці і інш. У любым разе, "слово "кучеряво" подразумевает под собой нечто спирально закрученное, витиеватое. Вероятно, здесь смысл в том, что человек, который живёт кучеряво, может вести привольный, закрученный образ жизни" [7].

У дачыненні да дзеяслова *гаварыць*, у асобных выпадках *базарыць*, *кучарава* азначае "непонятно, замысловато, ветвисто и заумно". Між тым эпітэт сустракаўся і ў класікаў рускай літаратуры, верагодна, запазычаны з дыялектаў. "Враз понял Разлюляй, что с ней кучерявых слов сыпать не надобно, и не стал он дробить пустилайкою, а повёл сразу речь коротко и всё начисто" (Н.С. Лесков, («Час воли божией», 1890 г.); "Что ж, браток, деваться мне было некуда. Вышел я на дорогу, выругался страшным кучерявым, воронежским матом и зашагал на запад, в плен!" (М.А. Шолохов «Судьба человека», 1956 г., цытата з Нацыянальнага корпуса рускай мовы).

У жаргонным выкарыстанні азначэнне прама ўваходзіць у ідэаграфічную сферу "багацця, множнасці", гл. да прыкладу "Самые *кучерявые*" зарплаты в стране официально у работников банков, страховых компаний и других финансовых структур... (Валерий Бутаев, «Стали ли мы жить богаче?», 2006 г. // «Комсомольская правда»). Аж да субстантывацыі прыкметы – **"Кучерява улыбается / улыбулась кому. Жарг. угол., мол. Кому-л. везёт, удаётся что-л."**

Цікава ў гэтым выпадку тое, што выкарыстанне прыметнікаў *кучаравы*, *кудравы* ў жаргонах, слэнгу можа быць патлумачаным з

улікам сяміятыхных працэдур, прынамсі ў этнасеміятыхным кантэксце апісання апазіцый *голы/каматы* і сінанімічнай ёй *лысы/валасаты*.

Голы – прыкмета, якая апісвае чалавека перадусім без адзення, у традыцыйнай культуры славян сімвалізуе вяртанне да першаснай чысціні і бязвіннасці, азначае страту сацыяльнасці і прыналежнасці да культурнай прасторы, выводзіць чалавека па-за межы культуры, далучае да катэгорыі «чужога» і «незасвоенага». У абрадавай практыцы, як слухна доводзяць Т.Агапкіна і А.Тапаркоў, аголенасць выступае, як правіла, не як атрыбут чалавека, а хутчэй як дзеянне: агаленне, дэманстрацыя цела альбо геніталій закліканых актыўна ўздзейнічаць на наваколле і людзей. У плане сімвалічным важная проціпастаўленасць “агалення для сябе” і “агалення для іншага”. У першым выпадку аголенасць не прызначаная для знешняга назіральніка, яна закліканая ўздзейнічаць на прыроду ці на звышнатуральных істотаў; у другім – жэст агалення адрасаваны іншаму чалавеку. Абрады з “агаленнем для сябе” часта маюць эзатэрычны характар, могуць здзяйсняцца да свету, уночы, у цемры. Абрады з “агаленнем для іншага”, наадварот, маюць публічны характар, закліканых эпаціраваць альбо насмяшыць субяседніка [1, с. 13].

Прыкмета *голы* выяўляе і адкрытасць для кантактаў, спрыянне вонкаваму ўплыву. Голы чалавек як бы становіўся прадстаўніком іншасвету. І таму магічныя яго дзеянні, згодна з павер’ямі, забяспечвалі жаданы вынік. Прыкладаў неабходнасці поўнага распранання з каляндарнай, сямейнай, мантачнай, медыцынскай, чарадзейскай практык можна называць шмат, аб’ядноўвае іх адно: адсутнасць адзення сімвалізуе стан адкрытасці, найбольш спрыяльнай для кантактаў з ірэальнымі сферамі. Распрананне служыць маркёрам рытуальнай значнасці самой дзеі.

У славянскіх мовах прыметнік *голы* акрамя асноўнага ‘без адзення’ выяўляе шэраг блізкіх між сабою значэнняў, асноўныя сярод якіх – ‘суцэльны’, ‘без дадаткаў’, ‘адкрыты’ (у дачыненні да мясцовасці) [5, с. 114-115]. Этымалагічна першасным лічыцца значэнне ‘безвалосая, пазбаўленая расліннасці і як бы гладкая паверхня’, што можа тычыцца як чалавека, так і прыродных аб’ектаў. У фразеалагізмах прыкмета *голы* аказваецца дапасаванай да розных саматызмаў, сярод іх самыя папулярныя рукі – *прыйсці з голымі рукамі*, рус. пск. *на голые руки* ‘на пустым месцы’ ці блізкі да іх кулак – *з голым кулаком* ‘недарэчна’. Аднак у гэтым шэрагу сустракаюцца і саматызмы, якія не голымі і не могуць быць – вочы: *адбываць голымі вачамі* ‘праяўляць негасціннасць’; косці: *на голую косць* ‘адразу, без пярэчання’; зубы: рус. перм. *на голы зубы* ‘толькі для пражытку’.

Чалавек голы паўстае найперш у сваім прыродным, натуральным выглядзе і дэманструе плоць зыходную, адпачаткова дадзеную чалавеку Небам (*голы як Бог яго стварыў*) і маці (*у чым маці нарадзіла; голы як маці радзіла*). Аголенасць часовая перадусім у мове выступае як метафарычнае выражэнне збыднення, страты жыццёвых дабротаў ці адмова ад іх. У сацыяльным плане **голы** – гэта бядняк, пазбаўлены апошняй маёмасці – адзення і выкінуты на дно грамадства. Паказальна, у корпусе беларускіх параўнанняў амаль не фіксуецца выразаў з першым кампанентам бедны як..., шэраг жа кампаратываў з пачатковым голы як... налічвае некалькі дзясяткаў, гл. толькі асобныя – *голы як калена; голы як калок; голы як костка; голы як палец; голы як пень; голы як святы турэцкі; голы як стой* і інш.

Вельмі выразна карэляцыі голага і беднага выяўляюцца ў культурных кантэкстах, асабліва сярод бытавых забаронаў штось рабіць голай рукой, бо гэта пацягне за сабою нястачы. Да прыкладу, бабка прымае дзіця, што выходзіць на свет Божы, не голымі рукамі, а абгарнуўшы рукі новым палатном, каб у будучым дзіця не жыло з голымі рукамі [3, с. 10]. У сваю чаргу, у зламиснай магіі ладзіліся якраз “голыя” маніпуляцыі, прычым добра ўсвядомлення ў народнай свядомасці і адпаведна вербалізаваныя – “Када раздзенецца дагала жанчына і паляціць каля чыёй-то хаты, вот і будзецц пуста, вот і будзецц гола” [4, с. 227].

Абсалютна заканамернай выглядае ў выпадку судачынення голага і беднага карэляцыя апазіта голага – валасатага – з багаццем, што замацавана на ўзроўні лексікі – смал. *обкосматеть* ‘разбагацець’ і парэміялогіі: *Хто касматы, той багаты*, гл. тут і сучаснае *валасатая рука* ‘пра падтрымку, “блат”’. Вось тут і можа знаходзіцца этнакультурная падтрымка слэнгавага *жыць кучарава*. Аднак менавіта культурная памяць слова і адпаведнага канцэпту абумоўлівае зніжаную канатацыю падобнага выкарыстання лексемы, нягледзячы на пазітыўнасць багацця ў цэлым.

Справа тут у яшчэ адной адмене апазіцыі *голы/валасаты* – *голы/калматы*, якая знаходзіцца ў адносінах семантычнай карэляцыі з проціпастаўленнем *бедны/багаты*. Маецца на ўвазе сфера дэманалагічных уяўленняў, дзе прыкмета *голы* рэалізуецца як у плашчыні апазіцыі *голы/апануты*, так і *голы/валасаты*. Дэмані паказваюцца людзям у шэрагу выпадкаў менавіта без адзення, у іх шэрагу лесавік, русалкі. Цікава ў дадзеным выпадку, што вядомае параўнанне *хадзіць як русалка* можа абазначаць не толькі дзяўчыну з даўгімі неўпарадкаванымі валасамі, а менавіта голую, без адзення – “Ну дзе як ня ў жыцце русалкі, валасатыя, пузатыя, з бальшымі сіскамі.

І голыя. Мама гаварыла. Голыя, гаварыла: *ходзіш як русалка, не надзенешся*” (Зап. Валодзіна Т. і Боганева А. у в. Аношкі Лепельскага р-на Віцебскай вобл.).

Як правіла, любое адхіленне ад прынятага стандарта, хай сабе кульгавасць, лысіна альбо, наадварот, празмерна кучаравыя або непрыбраныя калматыя валасы ўспрымаліся як маркёр дэманічнасці, сацыяльнай непаўнавартасці і ненаарматыўнасці. Гл. толькі некалькі моўных прыкладаў: *кудлавіца* ‘дурэць, сваволіць’, *у роце шэрсць парасла* (*валоссе парасло, шэрсцю абрасло*): «У Сідаронка у роце валоссе парасло, настолькі ён увесь свет ненавідзіць».

Бінарныя апазіцыі *голы – апрануты, лысы – валасаты* выступаюць як сінанімічныя проціпастаўленням *хворы – здаровы, левы – правы, крывы – прамы* і можа разглядацца як прыватная рэалізацыя падставовых апазіцый *прырода – культура, чужы – свой*. Культурная семантыка голага выходзіць з цэнтральнай семы ‘поўная адсутнасць чагосьці’ і рэалізуецца ў шматлікіх рытуальных кантэкстах. У сваю чаргу празмерная калматасць і як яе варыянт кучаравасць набываюць семы багацця, але з пэўнай зніжанай канатацыяй. Культурная памяць слова прарастае ў сучасным слэнгавым выкарыстанні.

ЛІТАРАТУРА

1. Агапкина, Т.А. Ритуальное обнажение в народной культуре славян / Т.А. Агапкина, А.Л. Топорков // Мифология и повседневность. Гендерный подход в антропологических дисциплинах. – СПб.: Алетей, 2001. – С. 11-25.
2. Мелетинский, Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. – СПб.: Восточная литература, 2006. – 408 с.
3. Никифоровский, Н.Я. Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах / Н.Я. Никифоровский. – Витебск: Витебская губернская типография, 1897. – 308 с.
4. Полацкі этнаграфічны зборнік. Вып.1. Народная медыцына беларусаў Падзвіння. У 2 ч. / склад. У.А. Лобач, У.С. Філіпенка. – Наваполацк, 2006. – Ч. 2. – 332 с.
5. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. – М.: Наука, 1974. – вып. 1.
6. Барселонскі нататнік // LiveJournal [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://adam-hlobus.livejournal.com/856269.html>. – Дата доступа: 21.12.2017.
7. Кучерявый, Кучеряво - что значит? // модные-слова.рф [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://xn----8sbfgf1bdjhf5a1j.xn--p1ai/1427-kucheryavyy-kucheryavo-cto-znachit.html>. – Дата доступа: 21.12.2017.